

Kdo ocenjuje in usmerja slovensko znanost?

Franc Marušič - Lanko, Rok Žaucer

4. april 2015 4. april 2015 0:01

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) je pri ocenjevanju projektnih predlogov nekoč dajala veliko težo bibliometričnim kazalcem, zdaj pa že več let daje večjo težo oceni recenzentov. Ta sprememba je dobrodošla. Žal pa se zdi, da se je agenciji v sistem prerinil tudi škrt, ki spodjeda pozitivne učinke spremembe in je torej za slovensko znanost škodljiv – namreč izbor recenzentov.

Fotografije » 2/2

Recenzenti glede na lestvico ARRS držav članic EU

PODATKI Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS)

PO ŠTEVILU OBJAV NA PREBIVALCA	število recenzentov	odstotek recenzentov
države nad povprečjem EU	270	71,8 %
države pod povprečjem EU	106	28,2 %
države nad Slovenijo	67	17,8 %
države pod Slovenijo	309	82,2 %

PO ŠTEVILU CITATOV NA PREBIVALCA	število recenzentov	odstotek recenzentov
države nad povprečjem EU	263	70,0 %
države pod povprečjem EU	113	30,0 %
države nad Slovenijo	177	47,1 %
države pod Slovenijo	199	52,9 %

Recenzent ima v znanosti velik pomen. Na podlagi recenzentskega mnenja se uredniki znanstvenih publikacij odločajo o (ne)sprejemu dela v objavo, znanstveni financerji, kot je recimo ARRS, pa o (ne)odobritvi financiranja predlaganega projekta. Ker se torej na podlagi recenzentskih ocen agencija za raziskovalno dejavnost odloča, kateri projekti gredo v financiranje, predstavljajo recenzenti in s tem izbor recenzentov zelo pomembno postavko v določanju prihodnosti oziroma usmeritve slovenske znanosti. Zato bo agencija gotovo težila tudi k temu, da bi o naši znanosti odločali čim boljši recenzenti, saj bi to posredno prispevalo tudi k temu, da se bo slovenska znanost približala svetovno najboljši znanosti. Pričakovali bi torej, da bo nabor recenzentov ARRS vseboval največ znanstvenikov iz držav, za katere agencija meni, da so v znanosti dobre – predvsem držav zahodne Evrope in predvidoma tudi Severne Amerike.

Poglejmo torej agencijin nabor recenzentov za leti 2013 in 2014, ki je objavljen na spletnih straneh ARRS. Seznam vsebuje recenzente prijav za raziskovalne projekte, raziskovalne programe, infrastrukturne programe in predloge slovenskih znanstvenih monografij za izdajo v angleščini.

Pregled recenzentov s tega seznama razkriva presenetljivo sliko. V oko pade velik delež recenzentov iz Hrvaške: od 461 recenzentov jih je iz Hrvaške 79, kar predstavlja 17,1 odstotka vseh recenzentov in 18,8 odstotka vseh recenzentov iz tujine. Sočasno po agencijinih merilih Hrvaška po znanstveni odličnosti v mednarodnem merilu ne sodi zelo visoko. Zanimivo je tudi, da je na omenjenem seznamu le 10 recenzentov iz Severne Amerike (vsi iz ZDA), kar pomeni le dobra 2 odstotka vseh tujih recenzentov. Močno zastopanost hrvaških recenzentov se morda lahko pojasnjuje z zgodovinskimi ali družbenoekonomskimi razlogi: zaradi bližine ter jezikovnih in zgodovinskih povezav slovenski znanstveniki s hrvaškimi gotovo ogromno sodelujejo in tudi s čisto ekonomskega stališča bi lahko pričakovali, da bomo na Hrvaškem našli več znanstvenikov, ki bodo pripravljene za honorar opraviti ocenjevanje kot pa v Nemčiji ali ZDA. A vendarle bi pričakovali, da bo ARRS v želji po doseganju čim boljših znanstvenih rezultatov poskušal ta razmerja popraviti.

Pod povprečjem EU

Samo dejstvo, da neki znanstvenik deluje recimo v ZDA, seveda še ne pomeni, da je tudi dober znanstvenik, prav tako kot dejstvo, da neki znanstvenik deluje na Hrvaškem, še ne pomeni, da je

v znanosti – in posledično v ocenjevanju znanosti – slabši. A ker bi bilo ocenjevanje in primerjanje posameznih recenzentov prezapleteno, si bova dovolila nekaj posploševanja in povprečno kvaliteto recenzentov določila na podlagi znanstvene uspešnosti države njihove ustanove.

Primerjav znanstvene odličnosti držav je veliko, večina pa jih temelji na bolj ali manj podobnih metodologijah preštevanja znanstvenih objav in citatov. Mednarodne kazalce kakovosti slovenske znanosti redno objavlja tudi agencija za raziskovalno dejavnost. Da vsega skupaj ne zapletemo preveč, si je pri oceni kvalitete posamezne države smiselno pomagati kar s primerjavami, ki jih objavlja ARRS. Izpostavili bomo prvi dve lestvici, ki ju ARRS objavlja na svojih spletnih straneh (<http://www.arrs.gov.si/sl/analize/odlicnost/>): 1., primerjava števila objav na milijon prebivalcev v državah Evropske unije in, 2., primerjava števila citatov na milijon prebivalcev v državah Evropske unije. Ker se lahko na uvrstitve Slovenije v teh primerjavah ARRS gleda tudi kot na merilo uspešnosti dela agencije, morda ni presenetljivo, da je na obeh seznamih Slovenija razvrščena relativno visoko. Na podlagi tega bi se lahko ugovarjalo, da morda ne gre za verodostojno rangiranje. A vsaj v grobem lahko temu verjetno vendarle verjamemo, vsekakor pa velja tudi, da ker mu zaupa ARRS, ga je nedvomno legitimno uporabiti v kontekstu presoje delovanja agencije. Da bi torej ocenili, kako dobri so po merilih ARRS ocenjevalci in s tem sousmerjevalci slovenske znanosti, lahko oba omenjena seznama povežemo s seznamom recenzentov.

Na lestvici ARRS, ki države EU primerja glede na število objav na prebivalca, je Slovenija na petem mestu. Pred njo so Danska, Švedska, Nizozemska in Finska, za njo pa vse preostale države EU v tem vrstnem redu: Belgija, Velika Britanija, Irska, Avstrija, Luksemburg, Nemčija, Estonija, Španija, Portugalska, Francija, Grčija, Ciper, Češka, Italija, EU-27, Hrvaška, Litva, Madžarska, Slovaška, Poljska, Malta, Romunija, Bolgarija, Latvija. Države, ki so na seznamu navedene za EU-27 (torej od Hrvaške naprej), so po tem merilu pod povprečjem Evropske unije. Lestvica ARRS razvršča le države članice EU, kar pomeni, da bodo iz naše enostavne statistike izpuščeni recenzenti ARRS iz držav zunaj EU. S tem so izpuščeni recenzenti iz ZDA, Norveške, Švice itd., torej iz držav, za katere bi domnevali, da se po agencijini oceni znanstvene odličnosti uvrščajo nad povprečje EU, vsaj kakšna tudi nad Slovenijo. Na drugi strani so izpuščeni tudi recenzenti iz Srbije, Makedonije, BiH in Ukrajine, torej iz držav, za katere bi domnevali, da se uvrščajo za Slovenijo; od 44 recenzentov zunaj EU jih je kar 17 iz teh štirih držav. Izpustitev recenzentov zunaj EU bo na rezultate gotovo vplivala, vendar osnovna slika, ki se izriše v nadaljevanju, verjetno ne bi bila bistveno drugačna, tudi če bi bilo teh 44 recenzentov upoštevanih.

Če ARRS-jevo lestvico držav, razvrščenih glede na število objav na prebivalca, združimo s seznamom recenzentov, lahko s pomočjo tega ugotovljamo, kako kakovostni so recenzenti slovenske znanosti. Ugotovitve so presenetljive. Kar 82 odstotkov recenzentov prihaja iz držav, ki se na lestvici ARRS uvrščajo nižje od Slovenije. Iz tega bi lahko sledilo, da Sloveniji v 82 odstotkih znanost usmerjajo znanstveniki, ki v povprečju kotirajo nižje od slovenskih. Z drugimi besedami, sodeč po teh številkah znanosti ne usmerjamo, da bi postala še boljše. Zaradi že omenjenih zadržkov je realnost te lestvice omejena. Tolažimo se lahko tudi, da še vedno 72 odstotkov recenzentov prihaja iz držav, ki so po tem kriteriju nad povprečjem EU (četudi ne nad Slovenijo). A se da že na zadnji podatek pogledati tudi z drugega zornega kota: kako to, da imamo skoraj tretjino recenzentov iz držav, ki so po številu objav na prebivalca podpovprečne? Pričakovali bi, da bi se skušali držav z dna lestvice čim bolj izogibati in od tam pridobiti kvečjemu nekaj najboljših recenzentov, a potem bi pričakovali, da jih bo od tam precej manj. Največje število recenzentov prihaja iz Hrvaške, ki se na tem seznamu ARRS uvršča tik pod gladino povprečja.

Možnosti za popravke

Na ARRS-jevi lestvici, ki primerja države EU glede na število citatov na prebivalca, je Slovenija na desetem mestu. Pred njo so Danska, Švedska, Nizozemska, Finska, Belgija, Velika Britanija, Irska, Avstrija in Nemčija, slabše od Slovenije pa so Estonija, Francija, Luksemburg, Španija, Italija, Portugalska, Grčija, EU-27, Ciper, Češka, Madžarska, Hrvaška, Litva, Slovaška, Poljska, Malta, Bolgarija, Latvija, Romunija. Države, ki na tem seznamu sledijo EU-27 (torej od Cipra naprej), so po tem merilu podpovprečne (imajo manjše število citatov na prebivalca, kot je povprečje Evropske unije).

Ker je v primerjavi z uvrstitvijo na prvem seznamu Slovenija na tem seznamu uvrščena nižje, je razumljivo, da bo tudi razmerje med recenzenti iz držav, uvrščenih nad Slovenijo, in recenzenti iz držav, uvrščenih pod Slovenijo, boljše. A še vedno je v prid recenzentom iz držav, ki so od Slovenije slabše. 53 odstotkov recenzentov je namreč iz držav, ki dosegajo manj citatov na prebivalca kot Slovenija. Slabše kot pri prvem seznamu je razmerje med recenzenti iz držav, ki se uvrščajo nad povprečje EU, in recenzenti iz držav, ki se uvrščajo pod povprečje EU, saj po

tem seznamu polnih 30 odstotkov recenzentov prihaja iz držav, ki se uvrščajo nižje od Slovenije.

Torej lahko sklenemo, da sodeč po merilih kakovosti znanosti v posameznih državah, ki jih uporablja ARRS, agencijini recenzenti slovenske znanosti niso večinoma iz znanstveno kakovostnejših držav, prej nasprotno. Če upoštevamo eno ali drugo od omenjenih lestvic znanstvene odličnosti ARRS, se izkaže, da ocenjujejo slovensko znanost v večini znanstveniki iz držav, ki so v povprečju od Slovenije slabše, skoraj tretjina ocenjevalcev pa je celo iz držav, ki po izbranih merilih spadajo med podpovprečne države v EU. Ne prvi ne drugi podatek nista razveseljiva. Sta pa verjetno razmeroma lahko popravljiva.

Če upoštevamo eno ali drugo od omenjenih lestvic znanstvene odličnosti ARRS, se izkaže, da ocenjujejo slovensko znanost v večini znanstveniki iz držav, ki so v povprečju slabše od Slovenije.

Od kod prihajajo recenzenti agencije za raziskovalno dejavnost

Cel seznam v ARRS-jevem naboru zastopanih držav s številom recenzentov iz posamezne države je sledeč: Hrvaška 79, Avstrija 51, Slovenija 41, Finska 40, Italija 34, Nemčija 27, Velika Britanija 21, Nizozemska 18, Španija 16, Grčija 12, Srbija 12, Francija 11, ZDA 10, Poljska 9, Belgija 8, Portugalska 8, Švedska 8, madžarska 7, Slovaška 7, Švica 7, Estonija 5, Češka 4, Norveška 4, Ciper 3, Irska 3, Izrael 3, Avstralija 2, Bosna in Hercegovina 2, Litva 2, Makedonija 2, Bolgarija 1, Danska 1, Hongkong SAR 1, Romunija 1, Ukrajina 1.

Od 461 recenzentov jih je iz Hrvaške 79, kar predstavlja 17,1 odstotka vseh recenzentov in 18,8 odstotka vseh recenzentov iz tujine.
